

VARAKĻĀNU VESELĪBAS APRŪPES MATERIĀLI LNA FONDOS (1945-1991): DOKUMNETU ARHĪVISKĀ VĒRTĪBA VARAKLANI HEALTH CARE RESOURCES IN LNA FUNDS (1945- 1991): ARCHIVAL VALUE OF DOCUMENTS

Arturs Ikaunieks

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, ikaunieks3@inbox.lv, Rēzekne, Latvija
Zinātniskā vadītāja: *Katrīna Abricka Mg. arch. vieslektore*

Abstract. *Aim of the research: to analyse the value of these documents in archival material, to promote the use of these documents. The study identified documents on Varaklani city health care between 1945 and 1991. Until now, the topic was almost unexplored. The work was complicated by the fact that Varaklani had been in different territorial formations, the documents were in several archives, and some of the documents had not been preserved at the beginning of the research.*

Keywords: *hospital, illness, pharmacy, Soviet time, Varaklani.*

Ievads

Pirms pētījuma uzsākšanas tika veikta izpēte par to, kas jau ir pētīts par Varakļānu veselības aprūpi. Līdz šim gandrīz nekāda informācija nav publicēta. Izpētīts ir diezgan maz. Ar Varakļānu veselības aprūpes pētīšanu pārsvarā ir nodarbojušies tikai vietējie novadpētnieki. Novadpētnieki ir ieguvuši būtisku informāciju par veselības aprūpes pirmsākumiem Varakļānos un nedaudz snieguši ieskatu par svarīgākajiem notikumiem Varakļānu veselības aprūpē. Tomēr padziļināta Varakļānu veselības aprūpes izpēte nebija veikta. Nebija pētīti arhīvu dokumenti, to saglabāšanās pakāpe.

Hronoloģiskais ietvars no 1945. gada līdz 1991. gadam tika izvēlēts, jo šajā laika posmā vairākas reizes mainījās valsts iekārta. Tikko bija beidzies vācu okupācijas laiks un sākās otrā padomju okupācija. Padomju vara veica dažādas reformas. Arī pirmajos Latvijas neatkarības gados tika veiktas reformas, kuras būtiski izmainīja veselības aprūpi visā valstī. Lielākās pārmaiņas saistāmas ar to, ka pēc neatkarības atgūšanas tika ieviesta maksas veselības aprūpe. Labi var salīdzināt, kāda bija veselības aprūpe Padomju Latvijā, vācu okupācijas laikā un kā tā mainījās, kad Latvija atguva neatkarību.

Tika izvirzīti šādi uzdevumi: apzināt dokumentus par veselības aprūpi Varakļānos, kuri glabājas Latvijas Nacionālajā arhīvā; izvērtēt dokumentu saglabāšanās pakāpi; izvērtēt šo dokumentu arhīvisko vērtību; pētīt padomju laika veselības aprūpes dokumentācijas specifiku un konstatēt būtiskākās pārmaiņas veselības aprūpes dokumentācijā pēc Latvijas neatkarības atgūšanas.

Pētījuma metodes: izmantota klasiskā arhīva avotu ārējās kritikas metode.

Pamatteksts

Latvijas Nacionālajā arhīvā ir uzkrāti veselības aprūpes iestāžu dokumenti, kurus izmanto sniedzot izziņas, apkalpojot lasītājus. Nereti slimnīcas darbiniekiem, kuri jau dodas pensijā ir nepieciešams pierādīt darba stāžu par padomju laiku. It sevišķi, ja darbinieks ir strādājis vairākās veselības aprūpes iestādēs. Latvijas Nacionālā arhīva Rēzeknes zonālā valsts arhīva (turpmāk - LNA RZVA) un Latvijas Nacionālā arhīva Cēsu zonālā valsts arhīva (turpmāk - LNA CZVA) fondos ir uzkrāti vērtīgi dokumenti par Varakļānu slimnīcu un aptieku.

LNA RZVA glabāšanā ir 356. fonds "Veselības aizsardzības nodaļa. Varakļānu rajona Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komiteja", par laika posmu no 1949. gada līdz 1956. gadam, kurš sastāv no 23 pastāvīgi glabājamām un 60 personālsastāva lietām. Dokumentos rodama būtiska, līdz šim gandrīz nepētīta informācija par Varakļānu slimnīcas darbiniekiem, izplatītākajām slimībām.

Informāciju no šiem saglabātajiem dokumentiem var izmantot, lai uzlabotu vietējo iedzīvotāju zināšanas par veselības aprūpes attīstību Varakļānu pilsētā. Piemēram, saglabātajās darbinieku personas lietās ir būtiska informācija par viņu dzimšanas vietām (*LNA RZVA 356. f., 3. apr., 41. l., 2.lp.*) dzīves vietām Varakļānos un tuvējā apkārtnē. Izdevās iegūt informāciju par bijušo darbinieku izglītību. Būtisku informāciju autors atrada arī atskaitēs par ārstnieciski-profilaktisko darbu slimnīcā. Tajās bija rodam informācija par to, kādas slimības bija izplatītas Varakļānos un apkārtnē (*LNA RZVA 356. f., 1. apr., 19. l., 14.lp.*). Tā kā šis nav autora pirmais pētījums par veselības aprūpi Varakļānos, bija iespējams salīdzināt, kādas slimības bija izplatītas dažādos laika posmos Varakļānu pilsētā un tuvējā apkārtnē.

Varakļānu veselības aprūpes dokumentiem, kuri glabājas LNA RZVA un LNA CZVA (Madonas dokumentu glabātava) pēc to izvērtēšanas ir piešķirta 3. kategorija. LNA RZVA šiem dokumentiem kategoriju pazemināja, bija 2. kategorija. Otro kategoriju parasti piešķir ministriju padotībā esošo iestāžu, republikas pilsētu pašvaldību iestāžu un tiesībsargājošo iestāžu fondiem. (*Latvijas valsts arhīvu ģenerāldirekcija, 2006., 3.lpp.*). Bet 2006. gadā LNA RZVA notika kategorijas pārskatīšana, kategoriju pazemināja uz 3. kategoriju. Arī autors uzskata, ka šiem dokumentiem atbilstošāka ir tieši 3. kategorija, jo tie ir vietējas nozīmes dokumenti. Bet LNA CZVA jau no fonda izveides sākuma Varakļānu veselības aprūpes dokumentiem bija 3. kategorija.

Ievērojamu daļu dokumentu pētījumam autors apzināja arī LNA CZVA (Madonas dokumentu glabātavā). Kā jau iepriekš minēts, Varakļāni ir bijuši vairākos teritoriālos veidojumos, tāpēc mūsdienās dokumenti glabājas vairākos arhīvos. LNA CZVA glabāšanā ir 1058. fonds „Slimnīca Nr. 2 Varakļānos”. Fondā esošie dokumenti ir par laika posmu no 1973. gada līdz 1992. gadam Fondu veido 29 pastāvīgi glabājamās un 6 personālsastāva lietas. Lietas ir sistematizētas pēc hronoloģiskā principa un to fiziskais stāvoklis ir apmierinošs. Šajos dokumentos ir vēl vairāk būtiskas informācijas Varakļānu veselības aprūpes pētīšanai. Autors skatīja slimnīcas štatu sarakstu (*LNA CZVA, 1058. f., 1. apr., 6. l., 2.lp.*), kurā ir būtiska informācija par darbinieku ieņemamajiem amatiem. Tika pētītas arī statistiskās atskaites par ārstniecisko un profilaktisko darbību ar pielikumiem (*LNA CZVA, 1058. f., 1. apr., 2. l., 19.lp.*). Tajās varēja gūt ieskatu, kas tika darīts, lai ierobežotu slimību izplatību. Varēja vērot kā laika gaitā mainījās dokumentācija, piemēram, atskaites vairs nebija tika apjomīgas, tika mainītas tabulu iedaļas. Visbūtiskāko informāciju autoram izdevās gūt tieši no apjoma ziņā mazākajām lietām. Tā bija sarakste ar valsts institūcijām par iestādes pamatdarbību (*LNA CAZVA 1058. f., 1. apr., 28. l., 5.lp.*). Izdevās iegūt informāciju par to, kādas izmaiņas skāra slimnīcas pacientus pēc Latvijas neatkarības atgūšanas, kādas izmaiņas notika veselības aprūpes dokumentācijā.

Autors secināja, ka slimnīcā dokumentu uzraudzība bija visai formāla. To apliecina 2005. gadā veiktā dokumentu sakārtošana un aprakstīšana. Tika konstatēts, ka nav saglabātas pavēles vispārēja satura jautājumos par laiku no 1986. gada līdz 1993. gadam, par personālsastāvu laikā no 1987. gada līdz 1993. gadam (*LNA CAZVA 1058. f., vēsturiskā izziņa, 3.lp.*). Netika saglabāti mirušo reģistrācijas žurnāli par laika posmu no 1973. gada līdz 2001. gadam. Arī slimnieku uzņemšanas un hospitalizācijas atteikumu reģistrācijas žurnāli par laika posmu no 1951. gada līdz 1971. gadam netika saglabāti (*LNA CAZVA 1058. f., vēsturiskā izziņa, 3.lp.*). Autors uzskata, ka tie ir paši būtiskākie dokumenti, kuri netika saglabāti vai veidoti. Autoru pārsteidza arī tas, ka lietvedībā netika veidoti pat akti par objektu nodošanu ekspluatācijā, darba līgumu reģistrācijas žurnāli, koplīgumi. Nav saglabāti dokumenti par slimnīcas pakļautības maiņu un nosaukumu maiņu. Liels pluss priekš informācijas meklētājiem, ka LNA datubāzē „Centrālais fondu reģistrs” var skatīt šī fonda agrākās pakļautības un agrākos slimnīcas nosaukumus.

Turklāt, dokumenti ir bijuši diezgan slikti uzglabāti. Gandrīz katrai arhīva lietai ir dažādi mitruma bojājumi (izplūduši tinte, rūsas bojājumi) un ultravioletā starojuma bojājumi. Mikroklīmatam nav pievērsta liela uzmanība. Visa dokumentācija kopumā ir veidota uz sliktas

kvalitātes papīra. Nav iespējams noteikt, kad uzlabojās Varakļānu slimnīcas dokumentu papīra kvalitāte. Gan 1950-tajos, gan 1960-tajos un 1970-tajos pat vienā lietā papīra kvalitāte ir ļoti dažāda. Lietas sākumā var būt ļoti labs papīrs, taču lietas pēdējās lapaspuses veidotas uz ievērojami sliktākas kvalitātes papīra vai otrādi. Saglabātās personas lietas ir nepilnīgas. Nereti nav norādīta darbinieka izglītība, dzimšanas vieta. Lielākajai daļai personas lietām nav saglabātas pavēles par pieņemšanu darbā, nosūtījumi darbā no citas padomju republikas uz Latvijas PSR. Neraugoties uz šiem trūkumiem, autors uzskata, ka dokumentiem tomēr ir liela arhīviskā vērtība. Tie ir noderīgi izziņu veidošanai, pētniekiem Varakļānu iedzīvotāju vēstures zināšanu uzlabošanai.

Lai arī Varakļānu slimnīcas dokumentu saglabātības pakāpe kopumā ir diezgan sliktā, autoram tomēr izdevās noskaidrot līdz šim neizpētītu, būtisku informāciju par veselības aprūpes pārmaiņām Varakļānu pilsētā un tuvējā apkārtnē. Izdevās noskaidrot, kādas bija medicīnas darbinieku algas un, kā tās laika gaitā mainījās, kādi veselības aprūpes iestāžu darba uzlabošanas pasākumi tika veikti. No saglabātās slimnīcas dokumentācijas izdevās noskaidrot, kādas slimības bija izplatītas Varakļānu pilsētā un tuvējā apkārtnē. Bija vērojama slimību mainība. Vienas pakāpeniski izzuda, bet to vietā parādījās citas. Pēc Otrā pasaules kara aktuālas bija venēriskās slimības (sifiliss, gonoreja). Par šo slimību apkarošanu bieži tika runāts profilaktiskajās atskaitēs. Tāpat varēja konstatēt to, ka higiēnas līmenis pat 1950-tajos un 1960-tajos gados bija diezgan zems. Uzmanība tika pievērsta cīņai ar dizentēriju. Visi ārstētie dizentērijas slimnieki bija uzskaitē, lēma par nepieciešamību izglītot iedzīvotājus higiēnas prasību ievērošanā (*LNA RZVA 356. f., 1. apr., 1. l., 24.lp.*). Dizentērija Varakļānos nebija jauna slimība. Iepriekšējā pētījumā tika noskaidrots, ka cilvēki ar dizentēriju Varakļānu apkārtnē slimoja jau 20. gadsimta sākumā. Tāpat pastiprināta uzmanība tika pievērsta cīņai ar tuberkulozi, kura Varakļānos bija sastopama jau 20. gadsimta sākumā. Bija plānots pārbaudīt 2640 cilvēkus, tika pārbaudīti 2100 *cilvēki* (*LNA RZVA 356. f., 1. apr., 1. l., 30.lp.*). Īpašu uzmanību pievērsa pārtikas rūpniecības darbiniekiem, kopmītnēm, skolām un viesnīcām.

Sākotnēji šķita, ka Varakļānu slimnīcā ir strādājuši tikai darbinieki no tuvējās apkārtnes. Taču pētot arhīva lietas noskaidrojās, ka tā nebija. Varakļānu slimnīcā ir strādājuši darbinieki ne tikai no Latvijas teritorijas, bet pat no citām padomju republikām. Slimnīcā ir strādājuši darbinieki no Krievijas, Baltkrievijas, Ukrainas teritorijas. Ir strādājuši dažādu tautību cilvēki: latvieši, krievi, ebreji, baltkrievi, ukraiņi.

Secinājumi un priekšlikumi

No LNA RZVA (356. fonds) un LNA CZVA (1058. fonds) saglabātajiem Varakļānu veselības aprūpes dokumentiem (štatū saraksti; statistiskās atskaites par ārstniecisko un profilaktisko darbību ar pielikumiem; pavēles par personālsastāvu; sarakste ar valsts institūcijām par iestādes pamatdarbību) izdevās noskaidrot, ka Varakļānu slimnīcas darbinieku kolektīvs ir bijis daudznacionāls. Slimnīcas darbinieki tikuši mērojuši pat vairākus tūkstošus kilometru, lai sāktu darbu Varakļānos. Visa dokumentācija kopumā ir veidota uz sliktas kvalitātes papīra. Nav iespējams noteikt, kad uzlabojās Varakļānu slimnīcas dokumentu papīra kvalitāte. Gan 1950-tajos, gan 1960-tajos un 1970-tajos pat vienā lietā papīra kvalitāte ir ļoti dažāda. Lieta sākumā var būt ļoti labs papīrs, taču lietas pēdējās lapaspuses veidotas uz ievērojami sliktākas kvalitātes papīra vai otrādi. Saglabātās personas lietas ir nepilnīgas. Nereti nav norādīta darbinieka izglītība, dzimšanas vieta. Lielākajā daļā personas lietu nav saglabātas pavēles par pieņemšanu darbā, nosūtījumi darbā no citas padomju republikas uz Latvijas PSR. Lai arī dokumentu veidošanā, uzglabāšanā ir trūkumi, šie dokumenti tomēr ir arhīviski vērtīgi un nozīmīgi vietējās vēstures pētīšanā. Pētījumu var turpināt. Var pētīt dokumentāciju no 1991. gada līdz 2009. gadam.

Izmantotā literatūra un avoti

1. Latvijas valsts arhīvu ģenerāldirekcija (2006). *Norādījumi par kategoriju piešķiršanu arhīva fondiem*.
2. LNA CAZVA 1058. f. (Slimnīca Nr. 2 Varakļānos), 1. apr., 28. l. (Sarakste ar valsts institūcijām par iestādes pamatdarbību 1992. gadā), 12 lp.
3. LNA CZVA, 1058. f. (Slimnīca Nr. 2 Varakļānos), 1. apr., 2. l. (1973. gada statistiskās atskaites par ārstniecisko un profilaktisko darbību ar pielikumiem), 95 lp.
4. LNA CZVA, 1058. f. (Slimnīca Nr. 2 Varakļānos), 1. apr., 6. l. (Štatu saraksts 1976. gads), 93 lp.
5. LNA CZVA, 1058. vēsturiskā izziņa, 5 lp.
6. LNA RZVA 356. f. (Veselības Aizsardzības nodaļa. Varakļānu rajona Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komiteja), 1. apr., 1. l. (Sanitāri Epidemioloģiskās stacijas plāni par 1953. gadu), 29 lp.
7. LNA RZVA, 356. f. (Veselības Aizsardzības nodaļa. Varakļānu rajona Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komiteja), 3. apr., 41 l. (Erna Helde), 8 lp.
8. LNA RZVA, 356. f. (Veselības Aizsardzības nodaļa. Varakļānu rajona Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komiteja), 1. apr., 19. l. (Sanitāri Epidemioloģiskās stacijas plāni), 57 lp.

Summary

In this research the author summarized and analysed the different sources of information. Chronological framework of the study is from 1945 to 1991. The author chose this framework in order to show the quality of the health care during the Soviet era and what changed when Latvia regained independence. The most important information author got from unpublished sources which are stored in the National Archives of Latvian Cesis and Rezekne zonal State Archive.

A lot of important information the author got from the hospital orders about recruitment, statistical reports about medical authority work in different years, the lists with the national authorities of the institution's core business. The author was surprised how detailed was all the documents. Researching Varaklani pharmacy and Zonal hospital documentation, the author observed how over the time changed the document paper quality, document tables. Initially, reports about medical authority work wrote with a typewriter, but when Latvia regained independence, reports wrote with a computer.